

AMORETA

Edicija: NAJVEĆE LJUBAVI

Ako „naš mališan“ (Šopen) odluči da život poveri Žorž, ona će pristati na to s velikim strahom: ta ljubav „može biti trajna samo pod uslovima pod kojima se i pojavila, to jest ako se pojavljuje s vremena na vreme; ako neki povoljan vetar ponese jedno ka drugome, mi ćemo opet poći na put ka zvezdama...“

Frederik Šopen i Žorž Sand

Suzet Rišar

*„Ona je vrlo ponosna kao ljubavnica, a vrlo
dobra kao prijateljica“, rekao je čika Biloz
govoreći o meni.*

ŽORŽ SAND

*M*oram da govorim o sebi odvojeno od
ostalih jer mi je zbog moje pobožnosti
za kratko vreme život u manastiru postao
usamljenički i bez onih spoljnih srdačnosti,
poverljivosti i prisne otvorenosti s okolinom.

Moje iznenadno obraćenje nije mi dalo
vremena da predahnem. Obuzeta novom
ljubavlju, htela sam u njoj da se polako
naslađujem svim radostima. Odoh kod ispo-
vednika i zamolih ga da me službeno pomi-
ri s Bogom. Bio je to star sveštenik, očinski
dobar, veoma jednostavan, iskren i čist, jezu-
ita, „otac vere“, kako se govorilo posle revo-
lucije. Ali on je bio sama čestitost i ljubav
prema bližnjem. Zvao se opat De Premord i

bio je ispovednik manjeg dela ovog duhovnog stada jer opat Vilele, pravi ispovednik ove redovničke zajednice i manastirskih učenica, tu dužnost nije mogao sam da obavlja.

– Oče – rekoh opatu – vi dobro znate kako sam se ispovedala do sada, to jest, vi znate da se uopšte nisam ispovedala. Dolazila bih na ispoved i izgovorila formulu ispita savesti, koju zna napamet cela učionica, i koja je ista za sve učenice koje se ispovedaju zato što su prisiljene. Zbog toga mi nikad niste dali razrešenje koje od vas nikad nisam ni molila. Danas ga molim od vas i hoću da se ozbiljno optužim i pokajem. Ali vam priznajem da ne znam kako da to započnem jer se ne sećam nijednog hotimičnog greha; živela sam, mislila i verovala kako su me učili. Ako je greh poricati veru, moja savest, koja je bila nema, ni o čemu me nije obavestila. Ipak, treba da se pokajem, pomozite mi da upoznam sebe i da razaberem u sebi šta je grešno, a šta nije.

– Čekajte, dete moje – reče on. – Vidim da je ovo opšta ispoved, kako se to kaže, i da ćemo imati o mnogo čemu da razgovaramo. Sedite.

Bili smo sami u sakristiji, donesoh stolicu i zamolih ga, ako hoće, da me ispituje.

– A, ne – reče on – ja nikad ne postavljam pitanja: evo jedinog koje ću vam postaviti: Zar ste vi navikli da ispitivanje savesti obavljate po formularima?

– Da, ali u njima se navodi mnogo grehova, za koje ne znam da li sam ih počinila jer ih ne razumem.

– Dobro je, zabranjujem vam da ikada tražite pomoć u nekom formularu i da tajne vaše savesti tražite drugde, a ne u sebi samoj. Sada razgovarajmo. Pripovedajte mi jednostavno i mirno ceo vaš život, onako kako ga se sećate, kako ga shvatate i sudite o njemu. Ne ulepšavajte ništa, ne tražite ni dobro ni zlo u vašim postupcima i vašim mislima, ne gledajte ni sudiju ni ispovednika u meni, govorite mi kao prijatelju. Posle ću vam reći šta mislim da treba ohrabriti ili ispraviti u vama. Za vaš spas, to jest za vašu sreću u ovom i u onom drugom životu.

Njegov raspored o čemu i kako ćemo razgovarati rasprši u meni svu usiljenost i osećaj teskobe.

I

Svi prijatelji Žorž Sand zapazili su da je ona tog veličanstvenog, divnog leta 1837, u svojoj pometenosti, najčešće mislila na mladog poljskog pijanistu i da je uzalud pokušavala da ga namami u Noan. Izgledalo je da je providenje stvorilo Šopena baš za nju, kako bi ona rekla. On je bio izgnanik, osetljiv i nesrećan čovek koji je tugovao za Poljskom, za svojom porodicom, a naročito za nežnom materinskom ljubavlju.

„Kad bi neko hteo da me vodi kao malo dete, bio bih veoma zadovoljan.“ A neko je želeo da u njemu nađe u isti mah ljubavnika i sina. Frederik Šopen bio je sedam godina mlađi od Sandove, pa se moglo očekivati da

će se on ponašati kao sin, gotovo kao dete, a ona je posle Mišelovog tiranisanja bila sklona da se sažali na njega. Videla je da je mladi muzičar slab, bolestan, grozničav; sve to iziskivalo je materinsku nežnost bolničarke. Po svojoj lepoti, Šopen je bio ravan Listu. Bio je srednjeg rasta i vitak; ruke su mu bile duge i tanke, a noge vrlo male; njegova pepeljastoplava kosa bila je gotovo smeđa; oči su mu bile crne, pre živahne nego melanholične; nos povijen, a osmeh vrlo blag; glas mu je bio nešto malo potmuo, a u celoj njegovoj pojavi bilo je nečeg plemenitog, aristokratskog, da su svi ljudi koji ga nisu poznavali gledali u njemu nekog velikog prognanog vlastelina. Dok je Žorž sanjarila gledajući u zlataste lipe u Noanu, koliko puta je slika tog lepog lica poigravala na vrhu njenog pera, ne dajući joj da piše, a to je bio neobičan i opasan znak.

Malfij je bio čestit momak, „najbolje biće koje je Bog saznao za prijateljstvo“; ali bio je čovek sasvim osrednjih sposobnosti; Šopen je bio genijalan. Sandova, koja je tako duboko osećala muziku, zato što je tu sklonost nasledila i što je tako bila odgajana, koja se

kao devojčica zavlačila pod klavir svoje bake i tamo sedela uživajući u tom poetičnom skloništu, a koja je kao žena sedela šćućurena pod Listovim klavirom, da bi uživala u onoj snazi koja ju je svu prožimala, razumevala je bolje od svih govor zvukova. Tome treba dodati da je Marija d'Agü osvojila Lista, a da bi je Žorž nadmašila kad bi prisvojila Šopena. Sve se steklo da Sandovoj ulije želju da pridobije tog tanušnog i genijalnog muzičara.

Njega je bilo teško osvojiti. Nežan i nalik nebeskom stvorenju koje je poslato na Zemlju, Šopen se gnušao bučnog raspravljanja i raspojasanosti u ponašanju. Njegovo omiljeno boravište bio je salon s lepim nameštajem, pun lepih plemkinja koje vole muziku i spremne da u polutama slušaju neki nokturno koji bi bio poput ispovesti. Voleo je da navede svoje plemenite slušaoce da utonu u misli, a zatim da odjednom pobudi herojska osećanja opevajući mučeničku Poljsku. Po političkim shvatanjima, Šopen je bio konzervativac; kao ljubavnik, bio je nežan i bojažljiv. Bio je prilično nesrećan jer mu je život bio „samo jedna ogromna disonanca“.

Kad su se prvi put sreli, veoma strogo je osudio romansijerku koja se oblačila kao muškarac i koja je pušila; koja je oslovljavala svoje čudne prijatelje sa „ti“, koja je raskrstila sa svima, sem s onima koji se bave umetnošću, a koja je glasno ispoljavala svoja demokratska i socijalistička shvatanja. Koliko se ona razlikovala od lepih, anđeoskih i plavih Poljakinja koje je nekada čedno voleo! Lako je shvatiti zašto u početku nije hteo da ide u njenu kuću i zašto je rekao posle posete koju joj je učinio u hotelu „Francuska“:

„Kako je antipatična ta Sandova! Da li je to zaista žena? Sklon sam da posumnjam u to...“

Kad se vratila u Pariz u oktobru 1837, Šopen je ipak pristao da se sastane s njom. Čuvao je u srcu jednu tajnu zbog koje je bio nesrećan. „Izlazimo“, govorio je, „iz radionice jednog čuvenog majstora, nekog Stradivarijusa *sui generis* koga više nema da nam svira. Nevešte ruke ne umeju iz nas da izmame nove zvuke jer nema majstora koji izrađuje laute...“

Nadao se da će se oženiti mladom Poljakinjom Marijom Vođinskom, ali se ona sve više udaljavala od njega, po naređenju njenih

roditelja koji su se bojali njegove slabosti. O svojoj tuži nikad nije govorio, ali osećao je da mu je potrebno da ga neko teši. A Žorž mu je nudila svaku utehu. U Šopenovoj beležnici nađen je list hartije za pisma Žorž Sand, na kome se ispisane reči: „Obožava vas“, a ispod toga njen potpis. Ispod njenog potpisa Marija Dorvalova je dopisala: „I ja, i ja, i ja!“

Šopenov dnevnik, oktobra 1837:

„Triput sam se sastao s njom. Dok sam svirao, njen pogled je duboko ronio po mojim očima. To je bila pomalo tužna muzika, legende s Dunava; srce mi je igralo s njom u zavičajju. A šta li su mi onda kazivale njene oči koje se nisu skidale s mojih, njene tamne, neobične oči? Naslonivši se na klavir, ona me je obasipala vatrenim pogledima. Bilo je cveća oko nas. Srce mi je bilo ulovljeno! Otada sam se još dvaput sastao s njom... Voli me... Orora! Divnog li imena!“

On je nalazio u Žorž neku snagu koja ga je privlačila i protiv njegove volje, zato što se

mogao osloniti na nju; to je bila muzičarka koja ga je mogla oceniti, nadahnuti, pa čak i posavetovati; bila je velikodušna žena koja je jedva čekala da se nekome da. Iako je po prirodi bio bojažljiv i zimljiv, bio je u iskušenju.

Hajnrih Hajne, koji im se divio, ovako je ocrtao ljubavnički par. Ona: lepa smeđa kosa koja pade na ramena; oči pomalo tamne i sanjive, blage i spokojne; osmeh pun dobrodušnosti; glas toliko potmuo i prigušen da se jedva čuje jer je Žorž ćutljiva, pa više beleži šta drugi kazuju nego što se sama izjašnjava. On: nadljudski osetljiv čovek za koga je i najmanji dodir ozleda, a skoro nečujni šum prava grmljavina; čovek koji razgovara u četiri oka, koji se povukao u neki tajanstveni život, ali ga ponekad napušta kako bi mogao da ispolji svoje plahovite, ljupke i čudne ćudi.

U toku proleća 1838. ona je više puta dolazila u Pariz, pa su se tamo sastajali i često sami provodili večer. Šopen bi svirao, a zatim bi se oboje prepustili „vetru“, te bi buknuili „nebeski požari“. Jadni Malfij bio je sasvim zaboravljen. Ali se sa Šopenom nije moglo lako izaći na kraj. Njegovi prijatelji, Poljak

Alber Gžimala i konzulka Marlijani, dobijali su od njega ispovesti koje su bile isto tako nežne kao i njegova nokturna: „Vreme je bilo promenljivo u doba ljubavnih veza“ sa Šopenom. Izgovara se mnogo *da, ne, ako i ali*, a često se izjutra kaže:

„To je stvarno nepodnošljivo, da bi se uveče moglo reći: To je zaista najveća sreća...“

Bojažljivost i stidljivost mogu pre pobuditi žudnju nego želju za svidanjem, koja liči na njih, ali je manje prirodna. Žorž je ludo zavolela tog obazrivog čoveka koji joj se opirao.

U to promenljivo i neizvesno doba, početkom leta 1838. godine, ona je napisala jedno pismo od trideset i dve stranice Šopenovom najboljem prijatelju Alberu Gžimali, „debelom Poljaku koji je želeo da se sviđa, pa se ogrtao ogromnim, piramidalnim ogrtačem“ s mnogo gajtana i širita, koga je nazivala svojim mužem pošto je Šopen „bio njihov zajednički mališan“; zbog tog pisma oštro su je osuđivali. Neki su se ljutili na nju, a druge je zabavljalo njeno pismo jer je u njemu otvoreno govorila o onome na šta je mislila većina ljudskih bića, i onda kao danas, mada o njima niko

nije govorio. Licemerima se čini da je svaka iskrenost isto što i cinizam.

„Postavimo jasno to pitanje“, piše Sandova Gžimali, „jer će od vašeg odgovora zavisiti moje ponašanje. Kad vaše *Jevandjelje* propisuje da čovek treba da misli na sebe, pa da uopšte i ne misli na sebe kad sva sreća onih koje volimo iziskuje svu našu snagu, onda je ono i moje. Saslušajte me pažljivo, pa mi odgovorite jasno, kategorički, otvoreno...“

O čemu je bila reč? Najpre o tome da se sazna da li mlada Poljakinja Marija Vodinska može usrećiti Šopena, koji je svakako voli, ili bar misli da je voli. Sandova ne želi da igra ulogu anđela čuvara, niti da bude kobna žena koja se bori protiv njegove prijateljice iz detinjstva ako je ona lepa i čedna. S druge strane, o sebi kaže da je „gotovo udata“ za jedno izvorno biće, savršeno i po svom srcu i po svojoj časti (reč je o Malfiju), koje joj se potpuno predalo, a koje ona ne želi da napusti.

Ako „naš mališan“ (Šopen) odluči da život poveri Žorž, ona će pristati na to s velikim strahom: ta ljubav „može biti trajna samo pod uslovima pod kojima se i pojavila, to jest ako

se pojavljuje s vremena na vreme; ako neki povoljan vetar ponese jedno ka drugome, mi ćemo opet poći na put ka zvezdama...“

Moguća su dva rešenja: ako neka osoba može pružiti Šopenu nepomućenu i pravu sreću, a s druge strane, ako on ne može da voli dva bića na dva različita načina zbog svoje „preterane savesnosti“, Sandova će se skloniti, pa će učiniti sve što je u njenoj moći da je on zaboravi; ako brak s „Osobom“ mora da bude „grob za tu umetničku dušu“, ili ako se Šopenova domaća sreća i njegovi verski obziri mogu uskladiti „s nekoliko sati čedne ljubavne strasti i tihe poezije“, onda će se ona i dalje sastajati s njim. Ona ne želi ništa da zna o njegovom stvarnom životu, neće opovrgavati njegova verska, politička i društvena uverenja, a ni on neće tražiti od nje da mu polaže račune o svojim postupcima. „Nećemo se sastajati svakog dana, neće nas obuzimati sveta vatra svakog dana, ali će biti lepih dana i svetih plamenova...“

Ostaje jedno manje važno pitanje, ali treba i njega postaviti, a to je pitanje o potpunom predavanju: da li će potpuno pripadati jedno

drugom? Ta njena otvorenost u iskazivanju misli izazvala je iznenađenje i negodovanje. Što se toga tiče, i sama priznaje da nikad nije mogla naći neko pametno rešenje koje bi bilo u skladu s njenim osećanjima.

„Što se toga tiče, nemam ni tajne, ni teorije, ni doktrine, ni utvrđena mišljenja, ni unapred prihvaćena gledišta...“

Uvek se oslanjala na svoje nagone; mogla je prekorevati sebe zbog mnogih gluposti, ali ne i zbog niskosti i zlobe.

„Moja osećanja su uvek bila jača od mog rasuđivanja, a ograničenja koja sam nametala sebi nisu nikad ničemu služila. Menjala sam mišljenje po dvadeset puta. Verovala sam u vernost više nego u išta drugo, preporučivala sam je i tražila. Ljudi su me varali, pa sam i ja njih. A ipak nisam osećala grižu savesti zato što je moje neverstvo uvek bilo neka vrsta zle kobi, neka nagonska težnja za idealom, koja me je podsticala da napustim ono što je nesavršeno radi onoga što mi je izgledalo bliže savršenstvu.“

Nije bila nestalna po svojoj prirodi. Uvek je bila verna onome koga je volela utoliko što

nikad nije nikoga prevarila i što je „prestajala da bude verna samo onda kad je za to imala jakih razloga, kad su, krivicom nekog drugog, ti razlozi ubili njenu ljubav...“ U ovom slučaju ona je bila nezadovoljna sobom zato što nije imala razloga da se ljuti na Malfija. Nju je zaprepastio utisak koji je na nju ostavilo to „malo biće“ (Šopen). Ona zna da od svega toga ne bi bilo ništa da je imala vremena da se bori sa sobom i razmišlja – ali je odjednom bila preplavljena, a nije joj bilo svojstveno da dopusti razumu da zagospodari njenim bićem onda kad ga je obuzimala ljubav. To su joj nalagali Ruso i moral srca. U svakom slučaju, potpunim predavanjem ne povećava se krivica. I u najbeznačajnijem milovanju ima neverstva.

„Ko je izgubio srce, izgubio je sve.“

Ako čovek i žena hoće da žive zajedno, ne treba da se ogreše o prirodu kloneći se potpunog spajanja. Ako je to potrebno, ona će se žrtvovati za Šopena i biće čedna, ali pod uslovom da i on to učini zato što je poštuje, pa i zato što treba da budu verni jedno drugom, a ne zato što prezire „ljudske grubosti“, kao

što čine bogomoljci. Preziranje tela je strašan izraz za Žorž. Rekao je: „Mislim da neke činjenice mogu umanjiti lepotu uspomene.“ Zar nije time izrekao glupost, iako tako ne misli? Koja li je ta nesrećna žena koja je u fizičkoj ljubavi ostavljala na njega takav utisak? Da nije imao ljubavnicu koja ga nije dostojna? Jadni anđeo! Treba obesiti sve žene koje u ljudskim očima umanjuju vrednost onoga što mora biti najdostojnije poštovanja i najsvetije za sva stvorenja – božansku tajnu, najozbiljniji i najuzvišeniji čin u životu sveta.

Takvo je to čuveno pismo, a ono je značajno naročito stoga što odaje njen zdrav razum. Rečeno je:

„Ona hoće da dobije Šopena a da sačuva Malfija, pa pokušava da nekim časnim izgovorima uveri sebe da joj je stalo samo do sreće ta dva mladića...“

Možda. Ali koje je to strastveno biće koje ne pribegava izgovoru kad treba izmiriti osećajni sa strastvenim životom?

„Pa kako vi živite, svi vi, koliko god vas ima?“ pitala je Sandova. „Šta radite sa svojim očima, sa svojim ušima i svojim pamćenjem?“

Vi me nazivate cinikom po srcu zato što vidim i što se sećam, zato što bih se stidela kad bih bila zahvalna zaslepljenosti za tu lažnu dobrotu, a niste zbog nje i prevareni ljudi i hulje...“

Da li je u pravu? Moralisti prihvataju grešnicu koja priznaje da je grešnica i opraštaju joj grehove jer ona, optužujući se, nipošto ne pobija načela, već ih potvrđuje. Bajron i Bodler, razvratnici, ali i paćenici, mogu ipak poslužiti kao primer čestitosti. Buntovnička vedrina i njena čista savest dovode društvo do očaja. Ono što licemerni čitalac, „moj bližnji, moj brat“, neće nikad trpeti u tome pismu Sandove, to je njena otvorenost puna vedrine, a naročito činjenica da je to pismo napisala žena. Preokrenite to, pa ćete naći ne samo jednog čoveka, već gotovo sve ljude. A Sandova živi kao čovek. U tome je i njena originalnost, slabost, pa i njena sreća, kako ona misli.

Uostalom, problem se razlikovao od onoga što je Žorž mogla samo zamišljati zbog preterane Šopenove uzdržljivosti. Njegova veridba s Marijom Vođinskom bila je raskinuta još pre godinu dana. A kako je Šopen patio zbog

toga, a bila mu je potrebna nežnost velikodušne žene, on je pustio sebi na volju, pa je u zagrljaju Sandove potražio nežnost koja ga je mogla umiriti. Ne zna se šta je Gžimala odgovorio Žorž, ali ju je svakako umirio jer je ona odmah došla iz Noana u Pariz.

Leto 1838. bilo je srećno. U Šopenovoj duši bledeo je lik Marije Vođinske dok mu najzad od svega toga nije ostala samo poetična uspomena. Mnogo je radio, a objavio je i jednu svešku „Etida“, koju je posvetio grofici D’Agu. Zbog svoje stidljivosti nije mogao da je posveti Žorž. U tom paradoksalnom ljubavnom paru čovek je tražio tajnovitost. Uostalom, Žorž je ovog puta morala preduzeti mere opreza zbog Malfija. Mislila je da će ga se lako otarasiti.

„To je tako dobro i pametno stvorenje da mu posle izvesnog vremena mogu sve objasniti, sve kazati; to je mek vosak na koji udaram svoj pečat, a kad budem htela da promenim otisak, učiniću to s malo obazrivosti i strpljenja...“

Kad je htela da to da uradi, videla je da je taj vosak manje mek nego što je mislila. Napušteni Malfij postao je ljubomorani, pa je hteo da se brani. Bio je strastven i vatren kreolac.

U leto 1838. pozvao je na dvoboj jednog prijatelja koji se udvarao Žorž za vreme boravka u Noanu. Ona je iskreno rekla mladom učitelju da je njegov rok istekao i da ne može više biti njen ljubavnik, već samo prijatelj. Ali se ta huka i buka mogla ponoviti svakog dana s nekim drugim, a taj drugi nipošto nije smeo biti Šopen. Može li se bez užasavanja zamisliti kako jedan Velaskezov kabaljero s dugim mačem u ruci napada slabog muzičara? Pjer Leru, kod koga je Malfij otišao s Rolinaom radi razjašnjavanja nekih filozofskih pitanja, bio je pozvan da umiri besomučnika, služeći se svojim uticajem.

„Kad se u razgovoru budete dotakli pitanja o ženama, recite mu da ona po pravu ne pripada čoveku zato što je on jači i suroviji, a da čovek ništa ne može ispraviti ako se ubije.“